

lenni. Javasolta még, hogy az egyesület az irattár mellett létesítsen fotóarchívumot is. *Kerekes Pálné* helytelenítette, hogy a megyei könyvtárvezetők a gyermekkönyvtárosokat nehezen engedik el a kétnapos továbbképző tanfolyamokra, pedig számukra ez a továbbképzés szinte nélkülözhetetlen. *Balogh Ferencné* szerint többet kellene törődni azokkal a könyvtárosokkal, akik munkahelyükön egyedül dolgoznak, s így elszigetelődnek a könyvtáros-társadalomtól.

A vita végén a megjelentek megadták a felmentést a lelépő tisztikarnak; majd elfogadták az egyesület 1976. évi, 140 000 Ft-os bevétel, illetve kiadást előirányzó költségvetését.

Ezután *Székely Sándor* az 1976. évi célkitűzéseket ismertette. Közöttük szerepel a szakmai képzés fokozása, a politikai, ideológiai és kulturális kérdésekkel foglalkozó előadások számának növelése, segítségnyújtás a pályakezdőknek és a vidéki szervezetek közti hathatósabb együttműködés.

Végül a küldöttek megszavazták a jelölő bizottságnak az új vezetésre vonatkozó javaslatát. Ennek alapján újból megválasztották *Székely Sándort* az egyesület elnökének, *Wallshausen Gyulát* az ellenőrző bizottság elnökének. Az elnökség tagjai: Balázs Sándorné, Bilincsi Lajos, Billédi Ferencné, Fügedi Péterné, Hernádi Istvánné, Horváth Géza, Huber Kálmánné, Károlyi Agnes, Kerekes Pálné, Kertész Gyuláné, Kovács Dezső, Kovács Ilona, Léczes Károlyné, Orosz Bertalanné, Papp István, Sándor Ottóné, Skaliczki Józsefné, Somkúti Gabriella, Sudár Ivánné, Szabó Sándor, Szita Ferenc, Takács Miklós, Vajda Erik és Vályi Gábor. Az ellenőrző bizottság tagjaivá Csendes Katalint, Gyenge Erzsébetet, Tőke Margitot és Tremkó Györgynét választották meg.

Kódextörédek kutatása

Beszélgetés Mezey László professzorral

Annak, aki járt már régi fóliánsokat őrző könyvtárakban, bizonyára feltűnt, hogy az aranyozással, festéssel, különféle mintákkal díszített bőrkötésű könyvek sorát többször megszakítja egy-egy teleírt pergamenlapba, finoman kidolgozott állatbőrbe kötött mű. Ezek a pergamének századokkal ezelőtt, a könyvnyomtatás előtti időben kódexeknek, azaz kéziratok könyveknek lapjai voltak. Egyes tudós hajlandóságú könyvtárosok — a múlt század végén, századunk első felében — sok ilyen kódexlapot kiáztattak, és ritkaságként mutogattak a látogatóknak, ismerőseiknek. Tevékenységük azonban ötletszerű és szakszerűtlen volt, a kiáztatás során a pergamendarabok gyakran megsérültek, eláztak.

Tíz-tizenkét évvel ezelőtt az Akadémia könyvtörténeti bizottságának megbízásából három kutató megkezdte a kódexlapokba kötött könyvek rendszeres számbavételét és feldolgozását. Ekkor fedezett fel Mezey László írástörténész, régi kódexeink szakértője az Egyetemi Könyvtár egyik kötetében egy *rendkívül értékes, VIII. századi töredéket* Veda Venerabilis angol történétíró szövegével, Scheiber Sándor pedig *Haggada* (zsidó imakönyv) *részleteket*. A munka azonban anyagiak hiányában hamar félbemaradt. A régi kötésből a pergamendarabokat ugyanis csak szakképzett restaurátor emelheti ki, utána pedig a könyveket

azonnal renoválni kell és újrakötni. Mindez tetemes pénzüsszegbe kerül.

1974 januárban a minisztérium könyvtárügyi osztályának anyagi támogatásával s az Eötvös Loránd Tudományegyetem régi magyar irodalomtörténeti tanszékének segítségével az Egyetemi Könyvtárban megindult a kódextörédeknek, az ún. *fragmentáknak a rendszeres feltárása*. Felkerestem a munkaközösség vezetőjét, *Mezey László* professzort és kértem, tájékoztasson ennek a munkának a menetéről és céljáról.

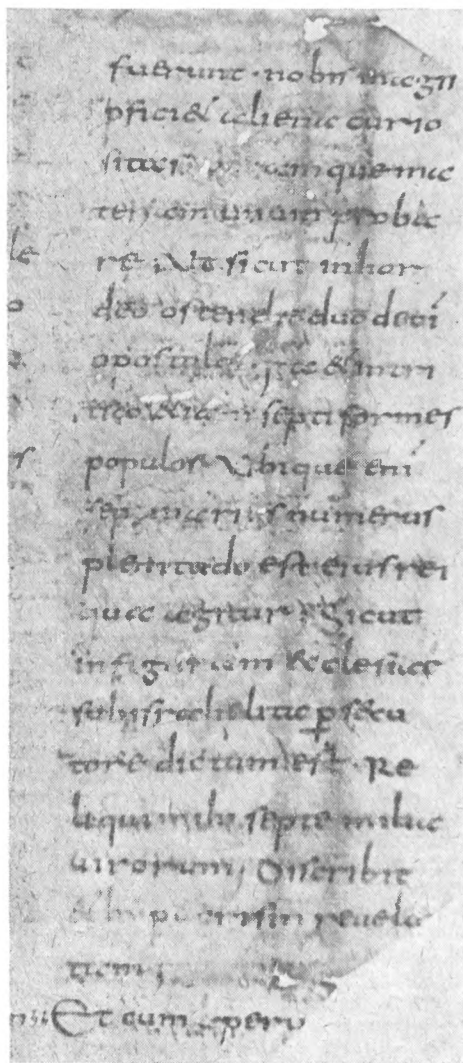
Mezey László bevezetésképp egy közismert tényre emlékeztetett. Magyarországon a XVI—XVII. században, a valálsháborúk, a török hódoltság és a szabadságharcok két évszázadon át tartó korában *a könyvpusztulás példátlan* arányokat öltött. De megsemmisültek kódexek a közöny miatt is. A protestánsok nem őrizték meg a katolikus liturgiát, szertartásszöveget tartalmazó kéziratokat, de sokszor a katolikusok sem. A horvátországi Lepoglavan élő pálosoknak például, mikor 1600-ban a saját rendi miseszövegük helyett a rómaiakat fogadták el, többé nem volt szükségük gyönyörű kiállítású kéziratok régi misekönyvükre, s ezért lapjaiba könyveket kötöttek.

— Néhány megmaradt könyvjegyzék és a külföldi analógiák alapján — folytatta eszme-futtatását Mezey László — kiszámítottam, hogy *a mohácsi vész előtt*

hozzávetőlegesen hány kézzel írott könyv lehetett az országban. A különféle apát-ságok, prépostságok, a karthauziak, a kolduló rendek, a királyi és a nagyobb városi plébániák birtokában legalább 35 000, Mátyás király, a humanista főpapok és a világiak birtokában további 10 000, összesen tehát legkevesebb 45 000 kódexet őriztek és olvastak hazánkban. Ennek még egy százaléka sem maradt korunkra.

— *Helyes ez a számítás? Én úgy tudom, hogy könyvtárainkban legalább 1200 kódex található.*

— Igaz, de ezek legnagyobb részét könyvgyűjtő főpapjaink, főuraink a

800 körül írt Evangélium-magyarázat

XVIII—XIX. században külföldön vásárolták össze, ezért létükből régi könyvkultúránkra nem lehet következtetni. Az 1200 kódexből csak 190-et készítettek vagy használtak a középkori Magyarországon. Ha ehhez hozzászámítjuk a szomszéd országokban, Pozsonyban, Gyulafehérváron, Kolozsvárt stb. és a távolabbi külföldön őrzött ismert és még felkutatásra váró darabokat, számuk akkor is 400 alatt marad. Az elégett, megsemmisült kódexeket természetesen nem lehet a semmiből visszahívni, de nem minden régi kéziratos könyv tűnt el nyom nélkül: egyes darabjaik későbbi könyvek kötetstábláiban, továbbá iratborítóiban, kötetstömítő anyagokban kinyomozhatók, és mi ezt a nyomozást tűztük ki célul.

— *Tulajdonképpen miért kötöttek a XVI—XVII. században könyveket kódexlapokba?*

— Takarékoságból. A régi, már nem használt pergamen-kódexeket csak szét kellett szedni, és ezek lapjai időálló kötésanyagot szolgáltattak. Érdekes bizonyossága ennek a nagyszombati könyvkötők XVII. századi árjegyzéke, melyet az Egyetemi Könyvtár egyik kézirataiban találtunk meg. A munkájukért fizetendő összeget a könyv nagysága és a bőr minősége szerint határozták meg, ha azonban — teszük hozzá — a kötetstáblához beírt pergament használhatnák, „az ár megfelelő módon csökken”.

— *Tudom, hogy múltunk minden emléket meg kell becsülnünk. De vajon könyvtörténeti szempontból annyira fontos egy sereg régi pergamentdarab megtalálása és megvizsgálása?*

— Jelentőségét legjobban talán egy példa mutatja. Az 1200 előtti időből csak nyolc hazai származású kódexet ismerünk. Ez olyan kevés, hogy ennek alapján még könyvírásunk történetét sem lehetett megírni. Most viszont, *másfél év alatt kereken ötven, XII. századi vagy még ennél is korábbi eredetű töredéket találtunk, ötven különféle betűtípussal.* Kutásaink azonban elsősorban nem a könyv-, hanem a művelődéstörténet számára alapvető fontosságúak. Ha ezeket a töredékeket vallatóra fogjuk, felbecsülhetetlen értékű adatokat szolgáltatnak középkorunk eszmetörténetéről, a különféle szellemi irányzatok elterjedéséről. Megtudjuk például, hogy az egyes századokban miket olvastak, mit tanítottak az iskolákban, milyen dallamokat énekeltek a templomokban. A művelődéstörténet számára a töredékek jelentősége ugyanaz, mint az építészeknek az alapfalaké, ablaktöredékeké: műemlékek hiányában ezek alapján rekonstruálják a múlt építészetét.

— *Miért a budapesti Egyetemi Könyvtárban kezdték meg ezt a munkát és*

nem a nagyobb állománnyal bíró nemzeti könyvtárunkban vagy esetleg az Akadémia gyűjteményében?

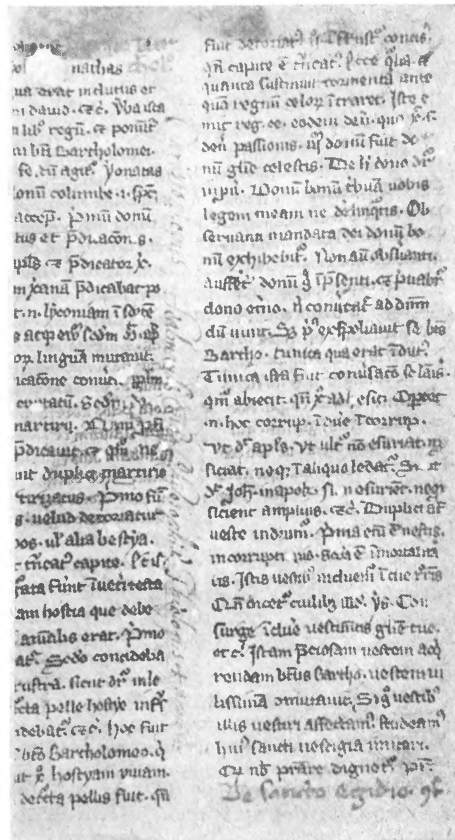
— Az Egyetemi Könyvtár anyaga a legegységesebb. Régi könyveinek egy részét már a XVII. században itt őrizték, a többi pedig a Mária Terézia és II. József parancsára felosztatot rendházak könyvtárából származik, tehát itt található a legtöbb olyan könyv, amit a középkorban is Magyarországon használtak. A két másik említett gyűjtemény ritkaságai javarészt könyvbarát főurak adományai, külföldön vásárolták őket, tehát művelődéstörténetük szempontjából nem jellemzőek. Másodiknak a Római Katolikus Hittudományi Akadémia könyvtárát vettük sorra, mert állománya az Egyetemi Könyvtárhoz hasonló, régen ennek fiókkönyvtára volt, és megkapta duplumanyagát.

— Szeretnék valamit hallani a feltáró munka menetéről.

— A töredéket vagy töredékeket rejtő kötetek először a könyvkötőkhöz, azaz helyesebben mondva a restaurátorokhoz kerülnek, akik a pergamendarakokat lefejtik, megtisztítják, kifoltozzák és konzerválják. Ezután minden töredékről négy xerox-másolat készül, hogy a könnyen pusztuló eredetit ne kelljen kézbe venni. A vizsgálat eljárási és szerkesztési szabályzatát, melyet az Akadémia könyvtörténeti munkabizottsága dolgozott ki, a Magyar Könyvszemle 1973. évfolyama közölte. Ennek értelmében először az írás jellege alapján a keletkezés idejét és helyét igyekszünk megállapítani, majd az egykori tulajdonosokat s azt, hogy a töredékeket hol és mikor használták fel kötésre. Ezt követik a sok időt elrabló szövegkritikai vizsgálatok, melyekkel megkíséreljük kideríteni, hogy melyik szerző milyen művének részletét tartalmazza a töredék s az mennyiben tér el az ismert változatoktól...

— Ez rendkívül nehéz, összetett, bonyolult feladat! A magas fokú latintudáson kívül alapos paleográfiai, azaz írástörténeti gyakorlatot, a középkori latin irodalom beható ismeretét, biztos ítélőképességet, rendkívüli türelmet és alaposítást követel meg. Akad erre elég megfelelő szakember? Hogyan lehet gondoskodni az utánpótlásról?

— Bevallom, ez a legnehezebb kérdés. Pénzt könnyebben lehetett szerezni, mint szakembert. Szerencsére már öt esztendővel ezelőtt, az 1969/70-es tanévben megindítottuk a képzésüket. Az Eötvös Kollégium segített. Ott tudtam és tudok ma is speciális kódexolvasási kollégiumot hirdetni, s erre — kivételes esetben — nem kollégisták is jelentkezhetnek. Négy hallgatónal kezdtem meg a

Párizsban készült egyetemi beszédtöredék a XIII. századból

foglalkozást. Ezek az egyetem elvégzése után tudományos könyvtárakban helyezkedtek el, és képzésük a diploma megszerzése után is folytatódott. Most folyik a második csoport képzése.

— Mik az eddigi kutatási eredmények?

— A két könyvtárból eddig kb. hatszáz töredéket vettünk jegyzékbe. Kétharmaduk az egyházi szertartások szövegét tartalmazza, misekönyvek, breviáriumok (papi imakönyvek), graduálék, azaz egyházi énekek kottái (s ennek a csoportnak a fele hangjegyeket is tartalmaz). Akad köztük XIII. századi, két-szólamú himnusz-töredék is. A harmadik harmad nagyobbik felének tartalma egyetemen tanított tárgy, vagyis teológia, egyházi és világi jog, filozófia, orvostudomány, kisebb része pedig patrisztika, azaz szentbeszédek gyűjteménye és bibliai tárgyú művek.

— Ez nyilván azt jelenti, hogy középkori könyvanyagunknak is ilyen volt a százalékos megoszlása, azaz kétharmaduk istentiszteleti célból készült.

— A XIV. század előtt írt könyveknél a töredékek százalékos megoszlásából valóban lehet ilyen következtetést levonni. A papírgyártás elterjedése után azonban a ritkábban forgatott műveket, az orvosi, teológiai, filozófiai tárgyúakat már az olcsóbb papírra írták; pergament csak a mindennap kézbe vett könyvek, így elsősorban a misszálék, breviáriumok írásához használták, nehogy ezek túlságosan hamar elkopjanak, tönkremenjenek.

— *Mikor olvashatunk tudományos értékelést az elvégzett munkáról?*

— Különválasztottuk a fragmenták leírását és tartalmi vizsgálatát. Az első könyvtári feladat. Az *Egyetemi Könyvtár kb. 300 kódextöredékének katalógusát még ebben az évben sajtó alá adom*. Ez a katalógus feltünteti a raktári jelzetet, a jelenlegi és a feltételezhető eredeti méretet, a sorbemerést, vonalazást, dí-

szítést, a származási helyre és a tulajdonosokra vonatkozó adatokat. A tartalmi vizsgálatok eredményeit és az értékelést külön tanulmánykötet fogja tartalmazni. *A hangjegyes anyagból 1976-ban zenei bemutatót tartunk*, ahol az érdeklődők megismerkedhetnek középkori énekkultúránkkal.

— *Egy utolsó kérdés: mi a könyvtárosok teendője, ha a gondjukra bízott gyűjtemény kötetekben kódexmaradványokra bukkannak?*

— Jegyezzék fel pontosan, hol, melyik kötetben található ez a töredék és — ha szükségesnek tartják —, őrizzék az állomány többi részétől elkülönítve, biztos helyen. Mást egyelőre ne csináljanak! Az a tervünk, hogy később a magyar könyvtárakban található összes töredékeket összeírjuk és fokozatosan feldolgozzuk. Erről majd kellő időben értesítést küldünk mindenhová.

Vértesy Miklós

A közigazgatási dokumentáció és az Országgyűlési Könyvtár

Az Országgyűlési Könyvtár már jóval több mint 100 éve gyűjti és feldolgozza a közigazgatással foglalkozó irodalmat — a magyart a teljesség igényével, a külföldit válogatva. A gyűjtemény gazdagsága azonban csak szükséges, de még nem elégséges feltétele a korszerű tájékoztatásnak, a felhalmozott ismeretek hasznosításának. Ezért a könyvtár a legutóbbi időben elkezdett rendszeresen, terv alapján foglalkozni a *közigazgatási dokumentáció és információ kiépítésével*, a dokumentumok olyan feltárással, hogy a katalógusok nyújtotta lehetőségeknél gyorsabban és mélyebben tudja a felhasználók igényeit kielégíteni.

Tájékoztatói szakközpont

1974 elején, több éves előkészítő munka után, a Magyar Tudományos Akadémia társadalomtudományi koordinációs bizottságának határozata és a Művelődésügyi Minisztérium ezen alapuló előterjesztése nyomán a Kormány Tudománypolitikai Bizottsága határozatot hozott a társadalomtudományi információs szakközpontok létrehozásáról. E határozat végrehajtása keretében kezdte meg az Országgyűlési Könyvtár a politikai, valamint az *állam- és jogtudományi szakközpont* kiépítését. Az utóbbinak szerves részét képezi a közigazgatási dokumentáció megalapozása.

Az állam- és jogtudományi információs szakközpont feladatkörének meghatározásakor a közigazgatás külön hangsúlyt kapott, mert a Minisztertanács határozata alapján ekkor már megindultak „A közigazgatás fejlesztésének komplex tudományos vizsgálata” c. országos kutatási program munkálatai, és a kutatás dokumentációs bázisa az Országgyűlési Könyvtár lett. A 15 évre tervezett kutatómunka célja mindazoknak a tudományosan megalapozott eljárásoknak, módszereknek, szervezeti formáknak feltárása s elméleti összegezése, amelyek az adott időszak általános nemzetközi szintjén állnak, és alkalmazásuk a magyar közigazgatás hatékonyságának, célszerűségének és demokratikus vonásainak növekedését eredményezi. Az e programon dolgozó mintegy 200 kutató kiszolgálásával párhuzamosan az Országgyűlési Könyvtárban kiépülő közigazgatási dokumentáció fokozatosan és egyre növekvő mértékben kívánja kielégíteni a közigazgatás gyakorlati munkásainak, az államigazgatási, illetve a tanácsai dolgozóknak igényeit is.

A célok megvalósítása érdekében rögzített munkaterv a következő fontosabb alapelveket tartalmazza:

— a szakközpont messzemenően érvényesítse a *felhasználói szemléletet*. Ez azt jelenti, hogy a konkrét feladatok meghatározásakor, a munkamódszer kialakításakor, a